

Smart

Kritiska perspektiv på smarthetens kulturella praktiker

FREDRIK NILSSON är professor i etnologi verksam vid Åbo Akademi. Nilsson har i flera studier undersökt hur kulturella processer formar människors användning av kommunikationsteknologier.

ANN-HELEN SUND är doktorand i etnologi vid Åbo Akademi och skriver en avhandling om det egentillverkades skiftande betydelser, med arbetstiteln "Gör själv – om tillverkning, värde och transformation". Hennes arbete med avhandlingen understöds av Svenska litteratursällskapet i Finland.

i dagens samhälle används epitetet smart för att signalera samhälllig utveckling, innovation och hållbarhet. Smart är den eller det som hävdar sig i konkurrensen och förmår lösa olika problem och utmaningar. Detta speglas i en strid ström av studier om smarta städer (t.ex. Gassmann, Böhm & Palmié 2019); smart turism (t.ex. Gretzel, Sigala, Xiang & Chulmo 2015); smart konsumtion (t.ex. Pantano & Dennis 2019); smart avfallshantering (t.ex. Shyam, Manvi & Bharti 2017). Vid sidan av detta manifestas smarthet förstås också i studier av klimatsmart (t.ex. Frühauf, Guggenberger, Meinel, Theesfeld & Lentz 2020) samt smarta hem (t.ex. Nilsson, Crabtree, Fischer & Koleva 2019). En stor del av denna forskning rymmer ett normativt anslag: Det smarta bär på ett löfte om framgång och framsteg. Kanske kan man rent av tala om en samtida smarthetskult. Samtidigt tycks smart som benämning ha förskjutits från att markera något delvis suspekt och moraliskt tvivelaktigt till ett mer entydigt positivt omdöme.¹ Vad innebär det när såväl samtidens stora utmaningar som privata liv möts, hanteras och levs med smarthet som ledstjärna?

Smarthet organiserar samtida föreställningar om individens relation till kollektivet; den knyts till moraliska värderingar och identifikationer; den tillhandahåller särskilda subjektpositioner; den intervenerar i vardagen och gör, idealt sett, att människor etablerar nya vanor. Ur ett diskursivt perspektiv framstår det smarta emellertid inte som något stabilt, utan det är föremål för konflikter, motsägelsefullheter och tycks vara i en process av konstant tillblivelse. Detta innebär i sin tur att smarthet är en i kulturell mening komplex väv av narrativa, kroppsliga och materialiserade praktiker. I föreliggande num-

mer av *Kulturella Perspektiv* undersöker och problematiserar författarna i ett temablock *smarthetens kulturella praktiker*.

Bidragen närmar sig direkt och indirekt smartheten som diskursiv praktik och de spänningsfyllda maktrelationer som smarthet (re)producerar, men smartheten används också som en lins för att förstå kulturella processer och förändring. Kulturell förändring kan förstås som förändringar och förskjutningar i vad som är möjligt att göra eller tänka, där nya fält öppnas och kontaktytor eller konstellationer skapas. Smarthet materialiseras och opererar vid förändringsfronter varav en del drar till sig mycket uppmärksamhet, och andra verkar mer i det dolda. Att kulturanalytiskt fokusera på smarthetens praktiker kan därför vara ett sätt att närma sig frågor om kulturell förändring. De empiriska nedslagen görs i skilda sammanhang: i gatusmarthetens intåg på politikens och demokratins arenor; i den konfliktfyllda sammanflätningen vargmänniska; i tången som smart aktör i det hållbara samhället; i det smarta hemmet som mundan verklighet; i det hemmagjordas mikropraktiker; i människors relation till ny teknik och; i hjärnforskningens laboratorier och strävan att skapa smarta barn.

Vi påminns om smarthetens skiftande innebörder genom ordets skilda betydelser på brittisk och amerikansk engelska. Medan begreppet på brittisk engelska betonar attraktivitet – "having a clean, tidy and stylish appearance" – så knyts den amerikanska innebörden till intelligens och förmåga att tänka snabbt i svåra situationer (Cambridge Dictionary). I det svenska språket signalerar smart "skicklig i affärer, slipad, slug" (SAOL 2015) och på finska har ordet likartade konnotationer med betoning på listighet och uppfin-

ningsrikiedom (Kielitoimiston sanakirja 2020). I samtliga fall har smarthet att göra med social och ekonomisk framgång. Det kan vara en påminnelse om att vad som är "smart" inte är någon självklarhet, men också att det smarta är moraliskt och normativt laddat. Som förkroppsligande eller materialisering av skiften och växlingar har det smarta en tricksterartad kvalitet, och kan uppträda som exempelvis teknisk innovation, social kameleont, affärsman och numera även som politiker, vilket diskuteras av *Susanne Österlund-Pötzsch* i "När streetsmart banar tricksterns väg till makten..." I vad som kallas tricksterns tidevarv har karaktärer som tidigare betraktats som färgstarka, men samtidigt marginella och harmlösa, plötsligt blivit centralfigurer i en ny politisk verklighet. *Susanne Österlund-Pötzsch* undersöker därvidlag hur gatusmarthet används som ett politiskt verktyg som möjliggjort populismens framgångar runt om i världen.

Smarthet definieras ofta som ett utmärkande drag för människor och det mänskliga. Jämfört med andra arter är vi annorlunda, mer utvecklade. Idén är ifrågasatt (t.ex. de Waal 2016), men smarthet omfattar artikulationer som fyller ett existentiellt och kulturellt behov av ordning; smarthet drar gränser mellan vi-dom, kultur-natur, kultiverat-primitivt. Andra arter kan emellertid positioneras som mänskliga (talande, älskande och sluga), vilket inte minst synliggörs i den muntliga traditionen och populärkulturen där det mänskliga sammanflätas med naturen. I "Vad är smart när människa möter varg?" problematiserar *Sofie Strandén-Backa* sådana gränsdragningar och sammanflätningar mellan människa-djur genom en kritisk granskning av den så kalla vargfrågan i Finland.

En av samtidens stora frågor handlar om hållbara, smarta lösningar, som värnar naturen och som samtidigt medger ekonomisk utveckling. Smartheit är sammanvänt både med drömmar om en bättre framtid, men också med frågor om att överhuvudtaget ha en framtid. I "Att ta en tugga av havet" undersöker *Cecilia Fredriksson* och *Filippa Säwe*, tång som betydelsebärande fenomen i en samtid med ett utbredd intresse för miljö och hållbar konsumtion. I bidraget diskuteras hur tång positioneras som ett klimatsmart alternativ, samtidigt som tångens mörkare historia skjuts i bakgrunden.

Hållbarhetsfrågan är också central i debatter om stadsutveckling, i vilka frågor om smarta trafiklösningar (t.ex. Vanoutrive & Verhetsel 2013) samsas om utrymmet med smarta hem. Det senare kan betraktas som en materialiserad diskursiv praktik och sådana hem kan rymma en mängd smarta ting och teknologier. Det smarta hemmet och dess vilda flora av ting ställer krav och formar vardagsvanor. I "Det smarta hemmets mundanisering" undersöker *Robert Willim* hur implementeringen av smarta hem förutsätter vad som benämns mundanisering varigenom teknisk och organisatorisk komplexitet omvandlas till en oreflekterad, vanemässig konsumtion av infrastruktur. Det smarta hemmet formas därmed av ett paradoxalt tillstånd av självvald ofrihet.

Smarta hem handlar inte enbart om en sammanflätning av människor och smarta tekniska system, utan det smarta hemmet kan också förstås på andra sätt. Ann-Helen Sund diskuterar i sitt bidrag "Smarta tips och rörliga problem" smartheitens relation till transformation och till formulering och lösande av problem, genom att se på hur smartheit praktiseras och sprids i tips för vardagslivet. Centralt i tips är hur

man med enkla medel kan vända motgång till framgång, vilket inbegriper olika sätt att kreativt förhålla sig till och bearbeta en viss problematisk situation.

Frågan om hur smart teknik tar plats i och förändrar vardagliga miljöer är ett återkommande tema i forskningen, vilket inte minst gäller den smarta mobilen (Vincent & Haddon 2017). Men även gamla tekniker var en gång nya (jfr Marvin 1988). I *Fredrik Nilssons* bidrag, "Telefonerandets smarta praktiker", anläggs ett historiskt perspektiv för att undersöka på vilka sätt den numera museala telefonen formade nya vardagliga vanor som i vissa avseende var smarta genom att (re)producera hållbara sociala miljöer. Bidraget betonar samtidigt att smartheit ska förstås som en heterogen socio-material sammanflätning som både reproducerar och utmanar kulturell ordning.

Det smarta kan vara problematiskt av fler anledningar. Frågan om intelligens är omtvistad och väcker starka känslor, bland annat eftersom den har ett problematiskt förflutet genom ideologiska kopplingar till utveckling, ras och rashygien (Gunther 2020:39–47). Denna konfliktfyllda koppling till det medicinska fältet tar *Kristofer Hansson* upp i det avslutande bidraget, "Det smarta barnet", som behandlar läkarvetenskapens strävan efter att skapa smarta barn redan i embryonala stadier, så kallade *designer babies*. Hansson ställer frågor om vad som händer med den samtida förståelsen av den "smarta hjärnan" i ett konkurrensdrivet samhälle som präglas av krav på konstant anpassningsbarhet och effektivitet – alla egenskaper som associeras med smartheit. Hanssons bidrag understryker därmed, i likhet med flera andra, att den samtida smartheitskulten behöver kritisk, problematiserande granskning, vilket är ett av huvudmålen med tema-

blocket på temat *Smart* i föreliggande nummer av *Kulturella Perspektiv*.

NOTER

¹ 2015 års utgåva av SAOL, i jämförelse med den tidigare utgåvan från 2009, har till exempel "ibland ngt medsättande" redigerats bort under uppslagsordet "smart". Däremot har "om apparat som styrs av elektronisk information" tillkommit

REFERENSER

- Cambridge Dictionary*. Smart. Tillgänglig: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/smart> [hämtad 5.10 2020]
- Frühauf, Manfred; Guggenberger, Georg; Meinel, Tobias; Theesfeld, Insa & Lentz, Sebastian, 2020. *Kulunda: Climate Smart Agriculture. South Siberian Agro-steppe as Pioneering Region for Sustainable Land Use*. Singapore: Springer.
- Gassmann, Oliver, Böhm, Jonas & Palmié, Maximilian, 2019. *Smart Cities: Introducing Digital Innovation to Cities*. Bingley, UK: Emerald Publishing Limited.
- Gretzel, Ulrike; Sigala, Mariana; Xiang, Zhen & Koo, Chulmo 2015. "Smart tourism: foundations and developments", i *Electron Markets*, 25, s. 179–188. DOI: 10.1007/s12525-015-0196-8.
- Gunther, Maria, 2020. *Smart: vad vetenskapen säger om intelligens*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Kielitoimiston sanakirja*, 2020. Ovela. Tillgänglig: <https://www.kielitoimistonanakirja.fi/#/ovela> [hämtad 5.10 2020]
- Marvin, Carolyn, 1988. *When old technologies were new: Thinking about electric communication in the late nineteenth century*. New York: Oxford University Press.
- Nilsson, Fredrik 2000. *I rörelse: Politisk handling under 1800-talets första hälft*. Lund: Nordic Academic Press.
- Nilsson, Tommy; Crabtree, Andy; Fischer, Joel & Koleva, Boriana, 2019. "Breaching the future: understanding human challenges of autonomous systems for the home", i *Pers Ubiquit Comput*, 23, s. 287–307, DOI: 10.1007/s00779-019-01210-7.
- Pantano, Eleonora & Dennis, Charles, 2019. *Smart Retailing: Technologies and Strategies*. Cham: Palgrave Macmillan.
- SAOL, Svenska Akademiens Ordlista*, 2015. Smart. Tillgänglig: <https://svenska.se/tre/?sok=smart&pz=1> [hämtad 5.10 2020]
- Shyam, Gopal Kirshna; Manvi, Sunilkumar & Bharti, Priyanka, 2017. "Smart waste management using Internet-of-Things (IoT)", i *2017 2nd International Conference on Computing and Communications Technologies*, s. 199–203, DOI: 10.1109/ICCCT2.2017.7972276.
- Vanoutrive, Thomas & Verhetsel, Ann (ed.), 2013. *Smart Transport Networks: Market Structure, Sustainability and Decision Making*. Cheltenham: Edward Elgar Pub. Ltd.
- Vincent, Jane & Haddon, Leslie (ed.), 2017. *Smartphone Cultures*. Abingdon: Routledge.
- Wall, Frans de 2016. *Are We Smart Enough to Know How Smart Animals Are?* London: Granta Book.

SUMMARY

Critical Perspectives on the Cultural Practices of Smartness

(Smart: Kritiska perspektiv på smarthetens kulturella praktiker)

This special issue focuses on the cultural practices of smartness and problematise what might be defined as a cult of smartness. In today's society, the epithet smart signals development, innovation and sustainability. Smart equals being able to solve various problems and carries a promise of progress and prosperity. One can even talk about a contemporary cult of smartness. Smartness organise and reorganise the relationship between individual-collective; it affects how moral values and identities are negotiated and performed; it intervenes in everyday life and, ideally, allows people to establish new, resilient habits. From a discursive perspective, however, smartness is understood as unstable, conflictual, and in a process of constant becoming. This, in turn, makes smartness a complex web of narratives, and bodily and materialized practices. The articles critically examine such practices in different contexts: street-smart, populist politicians; the conflictual relationship between humans and wolves; seaweed as a smart actor in a sustainable society; the smart home as mundane reality; the micropractices of the home-made; the smart practices of old technologies and; the quest to create smart children through genetic technologies.

Keywords: smart, cultural practices, critical perspectives.

*Fredrik Nilsson, Professor in Ethnology,
Nordic Ethnology, Åbo Akademi University, Finland.*

Ann-Helen Sund is a doctoral candidate in ethnology at Åbo Akademi University. Her dissertation concerns the shifting meanings of the hand-, home- and self-made. Her work is currently funded by the Society of Swedish Literature in Finland.